

Jolanta Karbowniczek

Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu, Wydział Pedagogiczny

Zasada partnerstwa edukacyjnego w edukacji wczesnoszkolnej

The Principle of Educational Partnership in Early Childhood Education

SŁOWA KLUCZOWE ABSTRAKT

partnerstwo edukacyjne, zasada partnerstwa edukacyjnego, uczniowie, rodzice, nauczyciele, trójpodmiotowość

Wśród zasad ukierunkowujących działalność dydaktyczno-wychowawczą nauczyciela z uczniami oraz ustalających reguły tej działalności istotną rolę przypisuje się zasadzie partnerstwa edukacyjnego, opartej na wspólnocie wzajemnego oddziaływania na siebie trzech podmiotów edukacyjnych: uczniów – nauczycieli – rodziców, na wzajemnych relacjach, wielokierunkowej komunikacji, interakcjach, którym towarzyszą negocjacje, na aktywności wychowawczo-dydaktycznej i społeczno-kulturowej oraz na ich psychokulturowym podejściu do nauczania, uczenia się i wychowania jako interaktywnym procesie. Zasada partnerstwa edukacyjnego polega na realizacji wspólnego celu, na wielostronnych relacjach, dobrowolności, równości, pomocy i odpowiedzialności, wymaga także określenia obowiązków, obszarów oraz ram podejmowanej współpracy. W niniejszym artykule zaprezentowano pojęcia: partnerstwa i zasady partnerstwa edukacyjnego, skupiając się na idei i sferze uspołecznienia wczesnej edukacji dziecka w różnych środowiskach. Przedstawiono partnerstwo edukacyjne w świetle paradygmatu humanistycznego, kryteria i formy współpracy z rodzicami i interesariuszami, fundamentalne wymiary partnerstwa oraz typy i warunki współdziałania rodziny, szkoły i społeczności lokalnej. Dalej dokonano charakterystyki trzech wartościowych koncepcji partnerstwa edukacyjnego Marii Mendel – *Przezroczystej*

szkoły, Interprofesjonalnej wspólnoty oraz Szkoły elastycznej, stanowiących podstawę do podjęcia dyskursu pedagogicznego. Szczególną uwagę zwrócono na sposoby realizacji tej zasady w praktyce edukacyjnej, której wdrożenie w dobie tak dynamicznych przeobrażeń wcale nie jest łatwe. Oprócz pozytywnych aspektów zastosowania tej zasady w pracy z dziećmi podkreślono szeroko pojęte włączanie rodziców w środowisko szkolne oraz wskazano na konflikty i trudności w nawiązywaniu relacji partnerskich.

KEYWORDS ABSTRACT

educational partnership, the educational partnership principle, students, parents, teachers, triple subjectivity

Among the principles directing the teaching - educational activity of the teacher with students and fixing the rules of this activity, an important role is attributed to the principle of educational partnership, based on a community of mutual interaction between the three entities of education: students – teachers – parents, on mutual relations, multidirectional communication, interactions accompanied by negotiations, on the educational-teaching and socio-cultural activity and their psycho-cultural approach to teaching, learning and education as an interactive process. The principle is based on a common goal, multilateral relations, voluntary, equality, support and accountability requires defining responsibilities, areas and framework of undertaken cooperation. This article presents the concepts of partnership and the principle of educational partnership, focusing on the ideas and the sphere of socialisation of the child's early education in a variety of environments. The educational partnership in light of the humanistic paradigm, criteria and forms of cooperation with parents and stakeholders, the fundamental dimensions of partnership and the types and conditions of cooperation between family, school and community are presented. The further part includes three valuable characteristics of the concept of an educational partnership of Maria Mendel – *Transparent school, Inter professional community* and *the Flexible school*, being a foundation for pedagogical discourse. Particular attention is paid to the ways of implementing this principle in educational practice, the implementation of which in the era of dynamic transformation is not easy. Apart from the positive aspects of application of this principle in working with children, the involvement of parents in the school environment, broadly understood, is emphasised and the conflicts and difficulties in establishing partnership relations are indicated.

Wstęp

W każdym rozwijającym się społeczeństwie, niezależnie od poziomu cywilizacji i kultury, dzieci stanowią bardzo ważny podmiot troski i zapobiegliwości rodziców oraz zorganizowanego systemu edukacji. Aktywne włączenie opiekunów do współpracy ze szkołą jest istotnym elementem współczesnych przemian oświatowych. Obie strony mogą stać się sojusznikami we wspólnej sprawie. Jednym z założeń wciąż reformowanej edukacji wczesnoszkolnej jest pedagogizacja rodziców, pogłębienie współpracy rodziny ze szkołą oraz ze środowiskiem lokalnym, a tym samym ich aktywny udział w edukacji dziecka. Współcześni rodzice są zainteresowani tym, co się dzieje w szkole (I etap edukacyjny). Swoim wieloaspektowym oddziaływaniem kształtują osobowość, zaspokajają podstawowe potrzeby jednostki, spełniają funkcję socjalizacyjną, przekazują wartości oraz dziedzictwo kulturowe. Wspólnym zatem celem zarówno nauczycieli, jak i rodziców jest szeroko pojęte dobro dziecka, dbałość o jego harmonijny rozwój, nawiązanie współpracy, współdziałania, wzięcie współodpowiedzialności za wychowanie oraz kształcenie.

Pojęcie partnerstwa i zasady partnerstwa edukacyjnego

Praca dydaktyczno-wychowawcza nauczyciela z uczniem w szkole oparta jest na zasadach nauczania – uczenia się (dydaktyka) oraz na zasadach wychowania (pedagogika), które obok celów, metod i form stanowią jeden z najistotniejszych czynników procesu edukacyjnego.

Zasady można zdefiniować jako reguły, normy czy prawidłowości wzajemnej działalności dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela i uczniów w klasach I-III, ukierunkowujące tę działalność oraz umożliwiające realizację zaplanowanych na zajęciach zintegrowanych celów ogólnych i operacyjnych.

Biorąc pod uwagę różnorodność klasyfikacji zasad według kryteriów i możliwość wyboru ich interpretacji, posłużę się swoistą propozycją, w której to zasada partnerstwa edukacyjnego występuje jako jedna z wielu wyodrębnionych przeze mnie innych zasad: pogłębienia, wzajemnej komunikacji i dialogu, stymulacji i wielointeligentnego funkcjonowania ucznia w procesie edukacyjnym, prakseologicznej, samodzielności dziecka w edukacji, indywidualizacji, socjalizacji, stopniowania trudności, systematyczności, operatywności wiedzy, wiązania teorii z praktyką.

Mając na względzie wspólnotę wzajemnego oddziaływania na siebie trzech podmiotów edukacyjnych, relacje, wzajemny dialog, interakcje, negocjacje, solidarność, eksternalizację interpersonalną, aktywność wychowawczo-dydaktyczną i społeczno-kulturową oraz psychokulturowe podejście do nauczania, uczenia się

i wychowania jako interaktywnego procesu, można mówić o zasadzie partnerstwa edukacyjnego.

Zasada ta dotyczy uczniów, nauczycieli i rodziców, oparta jest na wielostronnych relacjach, równości, pomocy oraz odpowiedzialności. Oprócz realizacji wspólnego celu, dobrowolności uczestnictwa, określenia obowiązków, miejsca na wzajemną – wielokierunkową komunikację istotna jest także życzliwość, empatia, altruizm, gotowość do wsparcia i zaangażowanie w działania szkolne na rzecz harmonijnego rozwoju ucznia. Zasada ta wymaga również określenia i wytyczenia pewnych reguł, obszarów i ram szerokiej współpracy.

Zdaniem B. Milerskiego i B. Śliwerskiego¹ partnerstwo wychowawcze to typ specyficznych relacji między trzema podmiotami: wychowankiem, wychowawcą i rodzicami, których łączy wspólny i zaakceptowany przez trzy strony cel, pozytywne nastawienie emocjonalne względem siebie, wzajemny szacunek, współdziałanie i współodpowiedzialność.

Podobnie definiuje partnerstwo M. Mendel, twierdząc, że jest to relacja międzyludzka, charakteryzująca się wzajemną akceptacją, zrozumieniem i współpracą, kategoria interdyscyplinarna i wieloaspektowa. Z jednej strony – to rodzaj spółki, w której partnerzy ustalili warunki współdziałają, realizując wspólne cele związane z edukacją, z drugiej – stanowi interaktywną formułę, rodzaj relacji wzajemnego wpływu, jaki wywierają na siebie poszczególne jednostki oraz środowisko edukacyjne. Trzecia perspektywa to rozumienie partnerstwa jako wspólnoty². Wspólnota ta może być analizowana w ramach kapitału społecznego, który odnosi się do ułatwiających koordynację i współpracę cech społecznego zorganizowania, takich jak: sieci, normy i społeczne zaufanie.

Partnerstwo edukacyjne, które odnosi się do lokalnych przestrzeni, kształtuje wspólnotę lokalną rozumianą jako sieć społecznych interakcji i więzi wytworzonych w procesie umożliwiającym osiągnięcie wspólnych wartości, symboli, tradycji, przy równoczesnej świadomości, odrębności i chęci współdziałania.

Ideę partnerstwa ujmować można zatem jako specyficzny sposób organizacji wzajemnych relacji. Odchodzi się od tradycyjnego modelu na rzecz szeroko pojętego uspołecznienia, określając zakres współodpowiedzialności i zapewniając koherentność w celu poszukiwania nowych, lepszych wspólnych rozwiązań.

¹ *Pedagogika. Leksykon*, red. B. Milerski, B. Śliwerski, Warszawa 2000, s. 144.

² M. Mendel, *Nauczyciel z uczniem, rodzicami i lokalną społecznością. Koncepcje partnerstwa edukacyjnego*, [w:] *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepka-Pustkowska, Warszawa 2009, s. 187.

Partnerstwo edukacyjne w świetle paradygmatu humanistycznego jako wspólnota trójpodmiotowych oddziaływań

Partnerstwo edukacyjne charakteryzuje orientacja humanistyczna i nacisk na trójpodmiotowy dialog środowisk zaangażowanych w edukację dziecka, a także referencje ekonomiczne, akcentowanie kapitału i zysku, postrzeganie sił tkwiących w człowieku, w kategoriach ekonomicznych³. Polega ono na aktywnym, dynamicznym wspomaganiu rozwoju uczniów poprzez włączenie się nauczycieli, rodziców oraz środowiska lokalnego w tok edukacyjny najmłodszych. Istotna jest tutaj przede wszystkim troska o wielostronny rozwój dziecka, jego dalsze powodzenie życiowe oraz przygotowanie do interakcyjnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Nurt humanistyczny stawia ucznia w centrum procesu wychowania i kształcenia, a jego główną zasadą jest zasada poszanowania godności ludzkiej, wolności, wspólnoty, indywidualności oraz prawo do wielointeligentego rozwoju. Zasada ta wykazuje kompatybilność z zasadą partnerstwa. Wychowanie i kształcenie humanistyczne, wychowanie i kształcenie ludzkie, „pomoc w stawianiu się człowiekiem”, wychowanie i kształcenie „nowej jednostki” w rodzinie, szkole, grupach rówieśniczych, środowisku lokalnym stanowi trajektorię „wspólnotowych” wyzwań. Zgodnie z poglądami E. Fromma⁴ humanistyczny światopogląd można scharakteryzować w następujący sposób: w pierwszej kolejności wyróżnia się wiarę we wspólnotę ludzi, wiarę, że nie ma nic takiego, co jest ludzkie i nie byłoby do stwierdzenia u kogokolwiek; po drugie: jest to wyekspozowanie ludzkiej godności; po trzecie: jest to podkreślenie, że człowiek ma zdolność do dalszego rozwoju i doskonalenia; po czwarte: jest to zaakcentowanie rozsądku, obiektywizmu i pokoju. Według niego najistotniejszy jest rozwój jednostki, jakość i pomyślność jej funkcjonowania, potrzeby, integralność, wzmocnienie fizyczne i duchowe, poczucie własnego sprawstwa i doświadczania, niezależność, troska o siebie i życie twórcze, które stymuluje świadomość w odróżnieniu od konformizmu, który ją tłumi.

W procesie rozwoju dziecka rodzice i nauczyciele są bardzo ważni, mimo że to ono ma dokonywać ostatecznych wyborów. W świetle tej orientacji widoczne jest subiektywne podejście badawcze, jednostka wykazuje się introspekcją, bada,

³ M. Mendel, *Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej*, Toruń 2001; zob. K. Przyszczykowski, *Edukacja dla demokracji, strategie zmian a kompetencje obywatelskie*, Toruń – Poznań 1993.

⁴ E. Fromm, *O byciu człowiekiem*, Kraków 2013; zob. M. Kwaśniewska, *Aktualny stan wychowania przedszkolnego w Polsce*, [w:] *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, red. J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, Kraków 2013, s. 97; W. Dróżka, *Pedagogika humanistyczna jako koncepcja praktyki edukacyjnej*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis”. Prace Pedagogiczne I, (1999)5.

poznaje, rozumie, ujawnia doświadczenia, interpretuje fakty, zjawiska, procesy w całej ich rozciągłości. Stara się „być na równi” z badanymi, spostrzegać rzeczywistość wewnętrzną i zewnętrzną „oczami osoby badanej”, prowadzić dialog z innymi, z poszanowaniem godności i podmiotowości partnerów. W tym, co indywidualne, może zawierać się to, co zbiorowe, ważne jest doświadczenie świata, bycie w świecie oraz kontekst osobisty, czyli „kim jestem jako człowiek”. Dużą rolę odgrywa przede wszystkim autentyczność w relacjach z drugim człowiekiem, wyposażonym w odmienne właściwości i odmienne doświadczenia oraz możliwość wyboru, która jest dana w doświadczeniu.

Wychowanie zgodnie z założeniami koncepcji humanistycznej jest wspomaganie uczenia w jego naturalnym i osobowym rozwoju (w zakresie poszczególnych sfer, tj. fizycznej, umysłowej, emocjonalnej, społecznej, etycznej), pomaga mu w pełni funkcjonować, tj. tworzyć własną tożsamość, panować nad sobą i sytuacją, w której się znajduje, prezentować siebie w działaniu, stanąć „ponad sobą”, dążyć do celu, doświadczać, kierować się własnymi emocjami, wykazywać empatię i spontaniczność w myśleniu, zachowaniu i postępowaniu, oryginalność, włączać się w przeżycia innych, poszukiwać własnej interpersonalnej przestrzeni komunikacyjnej itp. Wychowanek wyposażony w możliwości, zdolności, zainteresowania indywidualnie je diagnozuje i rozwija, angażując się także w działania, które są kompatybilne z jego predyspozycjami, włączając się jako jednostka do zespołowych działań. Powyższe cechy osoby funkcjonalnej w wychowaniu można uznać, jak twierdzi M. Łobocki⁵, za cele wychowania w znaczeniu pośrednim, ich realizowanie leży w gestii i wychowawców, i samego wychowanka, który jest na tyle silny, aby z pożytkiem dla siebie i dla innych kierować swoim rozwojem. Tworzą one przejrzysty teoretyczny model czy wzór wychowanka doskonałego, idealnego, otwartego i wzajemnie działającego. Przystawianie tych cech przez wychowawców polega na wspomaganie wychowanków w osiągnięciu coraz to wyższego stopnia dojrzałości. Uczeń samodzielnie eksploruje świat bądź w kooperacji z innymi konstruuje własny program uczenia się, odkrywa tym sposobem swoje zainteresowania, uczy się podejmowania decyzji i ponoszenia za nie odpowiedzialności. Istotne jest dla niego szczególnie to, jak się uczyć tego, o czym chciałby się dowiedzieć, jaki zrobił postęp, jakich nabył umiejętności w zakresie samooceny? Ponadto świadomie uczestniczy i potrafi odnaleźć się w różnych sytuacjach i warunkach, wykazuje zdolność do racjonalnego rozumowania. Charakteryzuje się wolną wolą, mówieniem i działaniem we własnym imieniu, mocą sprawczą i poczuciem sprawstwa w naturalnych warunkach życia codziennego, w kontaktach z dorosłymi i relacjami z rówieśnikami.

⁵ M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2008, s. 70.

Wymiary, typy i warunki partnerstwa edukacyjnego

W ustawodawstwie polskim znajdują się postanowienia dotyczące porozumienia nauczycieli z rodzicami i środowiskiem lokalnym. Aspekt ten znajduje rozwinięcie w dokładnej dokumentacji każdej szkoły (statut, program nauczania, program wychowawczy i inne), wymaga on pełnej akceptacji ze strony rodziców i interesariuszy. Dokumentacja ta stanowi podstawy prawne do ich udziału w życiu szkoły. Szkoła z kolei powinna współpracować z rodzicami i interesariuszami w zależności od przyjętego kryterium, ze względu na:

- liczbę osób uczestniczących (forma indywidualna, zbiorowa, mieszana);
- uczestniczących w pośredniości kontaktów (forma bezpośrednia i pośrednia);
- obszary działań nauczyciela i interesariuszy;
- realizację podstawowych funkcji szkoły wobec rodziców i interesariuszy zewnętrznych.

Do fundamentalnych wymiarów partnerstwa edukacyjnego zaliczyć można wspólnotę relacji pomiędzy:

- uczniami – styl nauczania, charakter zadań (współpraca – rywalizacja);
- nauczycielami a uczniami – współdecydowanie, samokształcenie, obowiązki;
- nauczycielami a rodzicami – wspieranie rodziców w spełnianiu obowiązków wobec dziecka;
- szkołami – upominanie się o swoje prawa, inicjatywy, programy;
- szkołą a władzami lokalnymi – decyzje finansowe, trzy kategorie: wzajemna wymiana, charytatywność, ukierunkowanie na rekreację.

J.L. Epstein uważana jest za twórczynię teorii edukacyjnego partnerstwa. Autorka uwzględniła klasyfikację typów współdziałania rodziny, szkoły i społeczności lokalnej⁶. Zaliczyła do nich:

- rodzicielstwo – rozumienie ról w rodzinie i klasie szkolnej, rozumienie rodziny i jej niepowtarzalności przez szkołę, wspomaganie rodzin w procesie wychowania i edukacji, wsparcie, wizyty domowe, spotkania, prelekcje, dyskusje itp.,
- usprawnianie procesu komunikowania się między szkołą i rodzicami w celu poznania potrzeb środowiska i intensyfikacji współpracy,
- wolontariat – pomoc społeczna, profilaktyka, grupy wsparcia, kształtowanie postaw wrażliwości, otwartości, empatii, solidarności wśród rodziny, społeczności szkolnej i środowiska lokalnego, wspieranie programów edukacyjno-wychowawczych,
- edukację domową – odrabianie prac domowych i wdrażanie do aktywności oraz samodzielności edukacyjnej, dbałość rodziców o właściwy stosunek do obowiązków

⁶ M. Mendel, *Rodzice i szkoła. Jak współuczestniczyć w edukacji dzieci?*, Toruń 2001, s. 185-190; zob. J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków 2012, s. 52; J. Karbowniczek, *Organizacja i planowanie pracy pedagogicznej nauczyciela w klasach I-III*, Kielce 2003, s. 52.

ku szkolnego, łączenie pracy szkolnej z realiami codziennego życia, propozycja szkolna dotycząca sposobów efektywnej pomocy edukacyjnej dzieciom przez ich rodziców,

- współdecydowanie – wdrożenie rodziców do podejmowania decyzji, aktywność w planowaniu pracy szkoły, uczestnictwo w działalności szkoły, wspieranie rodziców w wychowaniu dzieci, ukierunkowanie na rozwój przywódców, liderów oraz reprezentacji rodzicielskich,
- współpracę ze środowiskiem lokalnym – pobudzanie do aktywności, integrowanie grup interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych oraz placówek występujących w danym środowisku, działania szkoły i włączenie w ten proces rodziców na rzecz środowiska (współdziałanie dydaktyczne – cele, umiejętności, planowanie, organizowanie, ocenianie, rozwiązywanie problemów, skuteczne porozumiewanie się; współdziałanie wychowawcze – efektywność celów wychowania moralnego, społecznego, zdrowotnego, estetycznego, współdziałanie opiekuńcze – zaspokojenie potrzeb, zapewnienie opieki bezpieczeństwa oraz warunków edukacji uczniów przy współpracy z rodzicami i innymi instytucjami; współdziałanie profilaktyczne – działania szkoły, różnych instytucji oraz grup, zapobieganie zjawiskom patologicznym i dewiacyjnym, rozmowy, seminaria, konsultacje, spotkania z psychologami, terapeutami, doradcami, zajęcia i warsztaty profilaktyczne),
- działania środowiska lokalnego na rzecz szkoły: samorzady, stowarzyszenia, organizacje społeczne, placówki opiekuńcze, doradcze, kulturalne, oświatowe, zdrowotne (pomoc materialna, opieka nad dziećmi z zagrożonych wychowawczo środowisk, wsparcie społeczne, emocjonalne, wiedza fachowa, doświadczenie i inne).

Współdziałanie nauczyciela z rodzicami wymaga także spełnienia następujących warunków⁷:

- dostarczania rodzicom rzetelnych i aktualnych informacji na temat ich organizacyjno-prawnych możliwości oddziałujących na przebieg szkolnej edukacji dzieci,
- udostępnienia jak najszerszych dziedzin życia szkoły wpływowi rodziców i możliwość dialogu oraz działalności w tej kwestii,
- angażowania wszystkich rodziców,
- dostrzegania ich aktywności w procesie edukacji dziecka,
- przyjmowania i wnikliwego analizowania krytyki,
- umożliwiania dokonywania wyborów i współdecydowania w różnych sprawach szkolnych,
- obopólnej motywacji, entuzjazmu, podejmowania innowacyjnych działań, stanowiących podstawę współuczestniczenia wszystkich partnerów w procesie edukacji dzieci,

⁷ M. Mendel, *Szkic do portretu dobrej szkoły z rodzicami we wnętrzu*, „Edukacja i Dialog” (1995)4.

- współodpowiedzialność za formy i kształt współuczestnictwa w różnych działaniach szkolnych i pozaszkolnych.

Wielowymiarowość partnerstwa edukacyjnego oraz wielorakość typów współdziałania rodziny, szkoły i społeczności lokalnej nie mają odzwierciedlenia w codziennej praktyce edukacyjnej. Współczesna szkoła, jak pisze B. Śliwerski⁸, broni się przed publicznymi ocenami i wpływami rodziców, przed ich gotowością do niestereotypowej współpracy, obwarowanej sztywnością, przepisami, zarządzeniami, w niewielkim stopniu przyzwalającymi na autentyczne angażowanie się w wychowanie szkolne. Traktowanie rodziców jako pożytecznych partnerów jedynie w umacnianiu autorytetu szkoły, dyscyplinowaniu uczniów i wspomaganium usługowo-materialnym pozbawia ich podmiotowego wpływu na przebieg procesów wychowawczych dzieci.

Koncepcje partnerstwa edukacyjnego

M. Mendel⁹ w swoich opracowaniach wskazuje na trzy koncepcje partnerstwa edukacyjnego:

- „Przezroczystej szkoły” – otwartość placówki na otoczenie, rezygnacja z wewnętrznych tajemnic na rzecz współpracy ze środowiskiem lokalnym, a szczególnie z rodzicami uczniów. Przezroczystość szkoły wyraża się w jej otwarciu na partnerstwo z rodzicami w obszarze pedagogizacji, czyli podnoszenia kultury pedagogicznej, pozwalającej na uczestnictwo we wspólnych działaniach szkolnych. Przezroczysta szkoła wykorzystuje zdobycze techniki w celu wspierania rodziców w rozwiązywaniu problemów z dziećmi, m.in. po to, aby nie stawać się jedyną instytucją odpowiedzialną za ich rozwój i edukację. Szkoła ta jest inicjatorem kreatywnych działań wobec społeczności lokalnej, wspiera współpracę trójpodmiotową, buduje więzi społeczne, staje się centrum kultury i kształcenia permanentnego. Uczeń występuje tutaj jako pośrednik pomiędzy rodzicami a szkołą, uwolniony jednak od obopólnej kontroli. Harmonijna współpraca rodziców ze szkołą powinna służyć identyfikowaniu problemów i szybkiemu ich rozwiązywaniu. Obydwa środowiska wzajemnie uzupełniają swoje funkcje: rodzina poprzez kształtowanie sfery osobistej i emocjonalnej – szkoła poprzez rozwijanie wiedzy i kształtowanie wielostron-

⁸ Za: <www.gazeta.edu.pl>. Recenzje. B. Śliwerski, *Szkoła, środowisko rodzinne i lokalne. Recenzja książki M. Mendel pt. Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej* (dostęp: 17.03.2016).

⁹ M. Mendel, *Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy*, Toruń 2000; zob. M. Mendel, *Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej*, Toruń 2001; M. Mendel, *Nauczyciel z uczniem, rodzicami i lokalną społecznością. Koncepcje partnerstwa edukacyjnego*, [w:] *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepska-Pustkowska, Warszawa 2009.

nej osobowości ucznia w procesie edukacji. Koncepcja „przezroczystej szkoły” nie zamyka ścieżek edukacyjnych przed rodzicami, oferuje edukację w kontekście rozumienia aktualnych uwarunkowań i potrzeb, dąży do kształtowania sfery komunikacyjnej, rozwijania poczucia empatii, kształtowania obywatelskiej aktywizacji¹⁰.

- „Interprofesjonalnej wspólnoty” – uwzględnia w kwestii partnerstwa współpracę z organizacjami i instytucjami niezwiązanymi z tokiem nauczania, jak: służba zdrowia, uniwersytety lokalne, przedsiębiorstwa, które poprzez wkład w edukację przyczyniają się do rozwoju dzieci, rodzin i społeczności lokalnej. Bazuje na dostarczeniu im wsparcia względem występujących potrzeb społecznych. Partnerstwo tych instytucji jest formą współdziałania w realizacji wspólnego celu. Partnerska współpraca przyczynia się do wypracowania wartości ważnych dla szkoły i całej społeczności lokalnej. Istotne dla realizacji tej koncepcji jest partnerstwo rodziny, szkoły, organów samorządowych i lokalnej wspólnoty. Dzięki współpracy tych podmiotów wzrasta skuteczność wychowania społecznego w edukacji i demokratyzacji życia. Rodzice uczniów według tej koncepcji nie występują w roli konkurentów nauczycieli, ale stają się współmoderatorami działań wychowawczo-dydaktyczno-organizacyjnych, siłą wspomagającą ten proces oraz motorami zmian (zakładanie stowarzyszeń, powoływanie organów opiniotwórczych, decyzyjnych i innych) w szkole, przyczyniając się do jej rozwoju. Koncepcja „interprofesjonalnej wspólnoty” wskazuje na nauczyciela profesjonalistę, który uczy się z rodzicami i od rodziców. Modelem wspólnoty jest co-teaching, w którym edukacja uczniów angażuje liczne grono dorosłych z jego szkolnego i pozaszkolnego otoczenia, niekoniecznie nauczających, podstawą jest tutaj rozumienie edukacji. Współdziałanie i współpraca profesjonalistów z różnych dziedzin oddziałuje na szkołę i rodzinę, nadając im wspólnotowy charakter, tworząc również sieć wsparcia współpracy, motywując do aktywności i partycypacji.
- „Szkoły elastycznej” – opartej na nurcie współczesnego humanizmu, stanowiącej jedną z koncepcji alternatywnej. Jest to tak zwana edukacja rozciągliwa, odbywająca się w różnych miejscach. Elastyczność i partnerstwo tej koncepcji polega na poszerzeniu rozumienia roli nauczyciela, ucznia i rodziców w procesie edukacji. Doskonałymi przestrzeniami dla tego procesu jest nie tylko środowisko rodzinne, ale także lokalne, natomiast istotą edukacji – „rozciąganie się” jej na różne miejsca, programy, metody, techniki, formy, a także angażowanie znacznie większej liczby podmiotów. Koncepcja „szkoły elastycznej” uwzględnia podmiotowość jednostki

¹⁰ H. Bejger, *Partnerstwo edukacyjne*, [w:] *Mały leksykon pedagoga wczesnoszkolnego*, red. J. Karbowniczek, Warszawa 2014, s. 136-137; zob. J. Karbowniczek, *Passion and professionalism in the teaching profession in forms 1-3. Reorientation of teacher education towards sustainability through theory and practice*, [w:] *Proceedings of the International JTEFS/BCC conference Sustainable development. Culture. Educations*, Finland Joensuu 2013; M. Mendel, *Nauczyciel z uczniem, rodzicami i lokalną społecznością*, dz. cyt., s. 211.

i jej zdolność do samosterowania procesami własnego rozwoju oraz proponuje ideę edukacji domowej, w której to rodzic pełni rolę nauczyciela własnego dziecka, ale przez wychowanie¹¹.

Realizacja zasady partnerstwa edukacyjnego w pracy nauczyciela z uczniami

Optymalizacja działań wychowawczo-dydaktyczno-organizacyjnych w szkole i poza nią w świetle tej zasady wymaga wspólnotowej harmonijnej i partnerskiej współpracy środowiska rodzinnego, szkolnego i lokalnego. Współpraca wszystkich partnerów wspiera rozwój i edukację uczniów w młodszym wieku szkolnym, w związku z tym wymaga wypracowania takiego modelu współdziałania, który będzie przynosił jak najlepsze osiągnięcia i efekty końcowe. Szczególnie ważne jest to, aby eksploatować walory oddziaływania partnerów, które pomagają dostrzegać, trafnie rozumieć i oceniać zjawiska wychowawcze, dydaktyczne, hasła oraz poglądy współczesnej, szczególnie dynamicznej cywilizacji. Wzajemne kontakty integrują, budują tożsamość, wzmacniają pełnomocność, zaufanie i szczerłość, ograniczają dystans, poszerzają płaszczyzny współpracy, sprzyjają spontanicznym oraz przyjaznym zachowaniom w czasie podejmowania wielostronnych – wspólnotowych działań.

W ramach realizacji zasady partnerstwa edukacyjnego należy zwrócić uwagę na:

- dialog, wzajemną komunikację, wymianę doświadczeń,
- ustalenie celu oraz jasnych reguł współpracy,
- znajomość kompetencji,
- współdziałanie w zakresie diagnozowania uczniów;
- potrzeby i oczekiwania uczniów, nauczycieli, rodziców, społeczności lokalnej,
- budowanie klimatu oraz stworzenie warunków do partnerstwa;
- wspólny front oddziaływań, warunkujący kształtowanie prawidłowych postaw, zachowań i systemu wartości młodego pokolenia,
- otwartość w relacjach partnerskich,
- równość, wzajemne zaufanie i zrozumienie;
- systematyczność i aktywność współdziałania,
- atrakcyjność i kompetentność spotkań, zebrań itp.,
- nowatorskie formy kontaktów partnerskich,
- doradztwo, moderowanie działań, wsparcie społeczne,
- wizję sukcesów,
- doskonalenie działań i ewaluację.

¹¹ J. Karbowniczek, M. Grabowski, *Rodzina jako podstawowa komórka społeczna – zadania, funkcje, typy i modele*, [w:] *Wychowa k tolerancji u dzieci v predskolskom a mladom veku*, red. A. Kostelansky, Ružomberok 2009, s. 57-78.

Ważnymi czynnikami pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela z uczniami są formy współpracy z rodzicami. Dzięki nim szkoła i klasa szkolna nabierają charakteru bardziej otwartego, przyjaznego, stają się mniej wyizolowane w swoim środowisku. Rodzice to pierwsi i najważniejsi nauczyciele dziecka. W związku z tym każdej placówce powinno zależeć na tym, aby systematycznie i aktywnie włączyć ich w jej życie. Nauczyciele muszą chcieć, a przede wszystkim umieć nawiązywać kontakty z rodzicami. Do najczęściej stosowanych form współpracy szkoły z rodzicami należą: spotkania ogólne, spotkania zbiorowe, kontakty indywidualne i rozmowy, zajęcia otwarte, wspólne święta i uroczystości szkolne, spotkania z zaproszonymi gośćmi – psychologiem, pedagogiem, logopedą, lekarzem, policjantem itd., kącik dla rodziców, notes korespondencji, skrzynka pytań, rodzinne spotkania popołudniowe i inne.

W celu włączenia rodziców w życie szkoły należy podjąć próbę budowania reguł współpracy poprzez wspólną i systematyczną analizę różnorodnych sytuacji szkolnych. M. Kędra¹² w tym celu proponuje:

- organizację szkolnej debaty z udziałem rodziców i nauczycieli poświęconą współpracy,
- opracowanie wieloletniego programu rozwijania współpracy nauczycieli i rodziców,
- przeprowadzenie dla rady pedagogicznej szkolenia na temat form rozwijających współpracę nauczycieli z rodzicami oraz sposobów prowadzenia zebrań,
- wspólne omawianie zrealizowanych działań, opartych na własnych doświadczeniach oraz pojawiające się nowe problemy,
- ewaluację przyjętego programu współpracy.

W praktyce edukacyjnej obserwuje się również konflikty i trudności w nawiązywaniu relacji partnerskich oraz czynniki zagrażające partnerstwu:

- rywalizacja, dominacja, żądania, nakazy,
- reaktywność,
- niesystematyczność kontaktów i spotkań, brak czasu,
- postawy: roszczeniowe, autorytarne, ortodoksyjne,
- brak odwagi i otwartości na dialog,
- jednostronność, monologowy i transmisyjny model przekazu,
- niezrozumiałość i brak konkretnych rozwiązań przy występowaniu problemów wychowawczych i trudności w nauce,
- lęk, stres, niepewność planowania i podejmowania wspólnych działań,
- brak kompetencji prakseologicznych i komunikacyjnych oraz umiejętności organizowania spotkań i zebrań,
- niedostosowanie form współpracy do oczekiwań,
- niechęć do podejmowania kontaktów, nieporozumienia, nieufność,

¹² M. Kędra, *Włączanie rodziców w edukację dzieci*, <<https://www.ore.edu.pl/>> (dostęp: 19.03.2016).

- stereotypy i uprzedzenia,
- dążenie do sukcesu ucznia,
- skargi rodziców na brak efektów edukacyjnych dziecka,
- niepełne i mało rzetelne informacje przekazywane rodzicom.

Partnerstwo edukacyjne, jak pisze M. Mendel¹³, prowadzi wprost ku urzeczywistnieniu lansowanego w reformie i deklarowanego w obowiązujących aktualnie aktach prawnych ideału uspołecznienia szkoły poprzez systematyczną aktywizację rodziców – pełnowartościowych członków jej społeczności. Szkoła uspołeczniiona, włączająca, a nie wykluczająca rodziców ze swojego terytorium, to szkoła „nasza”, będąca niezaprzeczalnie wspólnym dobrem, żywo i otwarcie reagująca na otoczenie, szkoła lokalna. Jeżeli zgodnie z proponowanym podejściem stawać się będzie znaczącym dla partnersko powiązanych ze sobą osób miejscem społecznej i jednostkowej autokracji, konstruktem łączącym ich w lokalnej przestrzeni, wszystkie przedstawione cechy mogą ją charakteryzować.

Zakończenie

We współczesnej edukacji wczesnoszkolnej, realizując zasadę partnerstwa edukacyjnego, należy zwrócić szczególną uwagę na harmonijne, wzajemne i skuteczne oddziaływanie wszystkich trzech podmiotów – uczniów, nauczycieli i rodziców, na modelowanie najwydatniejszej kultury w wielokierunkowych i złożonych sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych, które koncentrują się wokół szeroko ujętego kształcenia w szkole, rodzinie, na zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Wspólne dzielenie się wiedzą, pomysłami, współpraca i systematyczna pomoc, podział pracy, zamiana ról, możliwość dokonywania refleksji nad działalnością wszystkich partnerów edukacyjnych podnosi ich świadomość potencjału wspólnotowej i wieloaspektowej aktywności. Interakcyjność przekazywania wiedzy, umiejętności, rozwiązywania problemów i podejmowania nowych wyzwań wymaga wzajemnego wspierania się, a więc respektowania zasady „wzajemności”, przedstawiania przez uczniów świata sobie nawzajem, konstituowania społeczno-poznawczego negocjowania na płaszczyźnie międzyludzkiej, kulturowej.

Bibliografia

- Bejger H., *Partnerstwo edukacyjne*, [w:] *Mały leksykon pedagoga wczesnoszkolnego*, red. J. Karbowniczek, Wyd. ERICA, Warszawa 2014.
- Dróżka W., *Pedagogika humanistyczna jako koncepcja praktyki edukacyjnej*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis”. Prace Pedagogiczne I, (1999)5.

¹³ M. Mendel, *Nauczyciel z uczniem, rodzicami i lokalną społecznością*, dz. cyt., s. 233.

- Fromm E., *O byciu człowiekiem*, tłum. M. Barski, Ł. Kozak, Wyd. Vis-a-Vis «Etiuda», Kraków 2013.
- Karbowniczek J., *Organizacja i planowanie pracy pedagogicznej nauczyciela w klasach I-III*, cz. I., Wyd. Wszechnicy Świętokrzyskiej, Kielce 2003.
- Karbowniczek J., *Passion and professionalism in the teaching profession in forms 1-3. Reorientation of teacher education toward sustainability through theory and practice*, [w:] *Proceedings of the International JTEFS/BCC conference Sustainable development. Culture. Educations*, University of Eastern, Finland Joensuu 2013.
- Karbowniczek J., Grabowski M., *Rodzina jako podstawowa komórka społeczna – zadania, funkcje, typy i modele*, [w:] *Vychova k tolerancji u deti v predskolskom a mladsom veku*, red. A. Kostelansky, Wyd. Verbum, Ružomberok 2009.
- Kędra M., *Włączanie rodziców w edukację dzieci*, <https://www.ore.edu.pl/> (dostęp: 19.03.2016).
- Kwaśniewska M., *Aktualny stan wychowania przedszkolnego w Polsce*, [w:] *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, red. J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, Akademia Ignatianum – Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.
- Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Impuls, Kraków 2008.
- Mendel M., *Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001.
- Mendel M., *Nauczyciel z uczniem, rodzicami i lokalną społecznością. Koncepcje partnerstwa edukacyjnego*, [w:] *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepka-Pustkowska, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Mendel M., *Rodzice i szkoła. Jak współuczestniczyć w edukacji dzieci?*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001.
- Mendel M., *Szkic do portretu dobrej szkoły z rodzicami we wnętrzu*, „Edukacja i Dialog” (1995)4.
- Pedagogika. Leksykon*, red. B. Milerski, B. Śliwerski, PWN, Warszawa 2000.
- Przyszczykowski K., *Edukacja dla demokracji, strategie zmian a kompetencje obywatelskie*, Wyd. „Edytor”, Toruń – Poznań 1993.
- Szempruch J., *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Impuls, Kraków 2012.
- Śliwerski B., *Szkoła, środowisko rodzinne i lokalne. Recenzja książki M. Mendel pt.: Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej*, www.gazeta.edu.pl. Recenzje (dostęp: 17.03.2016).

ADRES DO KORESPONDENCJI

ADDRESS FOR CORRESPONDENCE

Dr hab. Jolanta Karbowniczek, prof. Akademii Ignatianum
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydział Pedagogiczny,
Instytut Nauk o Wychowaniu, Katedra Dydaktyki i Wczesnej Edukacji Dziecka
e-mail: jolanta.karbowniczek@ignatianum.edu.pl